

УДК 351.7

О. Б. Андрющенко,
ст. викл. кафедри маркетингу ХТЕІ КНТЕУ,
м. Харків

ДЕРЖАВНИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ: КОНЦЕПТУАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Розглянуто основні концепції державного механізму управління якістю життя населення. Проаналізовано операційні цілі і завдання по різних регіонах України. Досліджено складові поняття якості життя населення.

Ключові слова: державний механізм управління; концептуальне забезпечення механізму; складові поняття «якість життя».

Постановка проблеми. Існуючі концептуальні положення, що визначають пріоритет якості життя населення як одного із значущих орієнтирів державного розвитку, відображені в Конституції України [1], де можна виділити наступні базові моменти:

– людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ст. 3);

– забезпечення екологічної безпеки і підтримки екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду українського народу є обов'язком держави (ст. 16);

– кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло (ст. 48);

– кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм (ст. 49) [1]. Але на сьогоднішній день, положення, що забезпечують концепцію державного механізму, вимагають переосмислення і адаптації. Виходячи з цього, виникає задача сучасного концептуального забезпечення державного механізму управління якістю життя населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначені концептуальні положення відображені в стратегічних планах і програмах державного і регіонального розвитку. Так, Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» [2] орієнтована на досягнення 25 індикаторів, сім з яких мають пряме відношення до показників, що визначають рівень якості життя населення. Серед них можна виділити:

3) глобальний індекс конкурентоспроможності, який розраховує Всесвітній Економічний Форум (WEF), до якого Україна увійде в 40 кращих держав світу;

4) валовий внутрішній продукт (за паритетом купівельної спроможності) в розрахунку на душу населення, який розраховує Світовий банк, за планом підвищиться до 16000 доларів США;

16) середня тривалість життя людини за розрахунками Світового банку підвищиться на 3 роки;

18) частка проникнення широкосмугового Інтернету за даними Світового банку становитиме 25 абонентів на 100 осіб;

20) Україна візьме участь у міжнародному дослідженні якості освіти PISA і увійде в 50 кращих держав - учасниць такого дослідження;

21) Україна разом зі Світовим банком розробить показник добробуту громадян, визначиться з його цільовим значенням і буде проводити моніторинг змін такого показника;

24) у глобальному індексі конкурентоспроможності в боротьбі за таланти (який розраховує одна з провідних світових бізнес-шкіл INSEAD), Україна увійде в 30 кращих держав світу.

Так, Програма діяльності уряду України на 2017 рік передбачає проведення ряду реформ, спрямованих на підвищення якості життя населення [3]. Серед них необхідно виділити соціально-гуманітарну реформу, реформу системи охорони здоров'я і реформу системи управління навколишнім середовищем. Все вищевикладене дозволило сформулювати мету дослідження.

Мета дослідження – удосконалення державного механізму управління якістю життя населення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Більш детально, соціально-гуманітарна реформа передбачає:

– створення ефективної системи призначення і надання пільг, перехід до адресності та монетизації надання пільг, затвердження відповідних соціальних стандартів;

– підвищення ефективності системи загальнообов'язкового державного соціального страхування, діяльності фондів соціального страхування, впровадження загальнообов'язкового державного медичного страхування, подальший розвиток недержавного пенсійного та медичного страхування;

– реформування системи призначення спеціальних пенсій, перегляд і підвищення розміру мінімальної пенсії щоквартально, а також – створення передумов для впровадження накопичувальної системи пенсійного страхування [4].

У напрямку розвитку освіти, науки та інновацій дана реформа враховує напрямки, з яких необхідно особливо виділити забезпечення доступності дошкільної освіти, розвиток ринку дошкільних навчальних закладів усіх форм власності шляхом спрощення дозвільних процедур і нормативів, надання їм підтримки з бюджетів різних рівнів [4].

Реформа системи охорони здоров'я передбачає забезпечення доступності та високої якості первинної медико-санітарної допомоги, зокрема, за рахунок створення ефективної мережі відповідних закладів, оснащення їх сучасними засобами діагностування, забезпечення пацієнту можливості вільного вибору лікаря, механізмів фінансової мотивації лікаря. Як видно з даних напрямків реформування – це інструменти, які в разі їх імплементації, сприятимуть підвищенню якості життя населення.

Реформа системи управління навколишнім середовищем і інтеграція екологічної політики в інші галузеві політики включає впровадження

механізмів оцінки наслідків впливу деяких громадських і приватних проектів на навколишнє природне середовище.

Отже, на центральному рівні виконавчої влади, управління якістю життя населення зводиться до реалізації трьох вищенаведених реформ. Важливо відзначити, що в програмі уряду на 2017 р поняття «якість життя» окремо не згадується так само, як і в Стратегії сталого розвитку «Україна - 2020». Даний термін як стратегічна мета з'являється на рівні стратегічного регіонального планування та програмування. Так, більшість регіонів країни при розробці регіональних стратегій розвитку в якості базових стратегічних орієнтирів вказало підвищення якості життя населення, або розвиток людського капіталу.

Зокрема, Київська область в переліку стратегічних і операційних цілей і завдань вказала «Висока якість життя людини». Дана стратегічна мета в процесі декомпозиції постає у вигляді операційних цілей і завдань (табл.1).

Таблиця 1

**Стратегічні та операційні цілі і задачі. Ціль №2
Київська область. Стратегія – 2020**

2. Висока якість життя людини	2.1. Збереження навколишнього природного середовища	2.1.1. Формування екологічного світосприйняття у населення 2.1.2. Покращення стану рекреаційних та курортних зон, очищення територій природних рекреаційних зон та територій навколо населених пунктів 2.1.3. Створення сучасної системи управління твердими побутовими відходами 2.1.4. Забезпечення захисту населених пунктів та сільськогосподарських угідь від підтоплення
	2.2. Підготовка населення до життя та діяльності в умовах економіки, що змінюється	2.2.1. Розбудова системи «освіта впродовж життя» 2.2.2. Розвиток лідерських та підприємницьких якостей молоді 2.2.3. Зростання поінформованості населення в соціальних та економічних питаннях 2.2.4. Забезпечення доступності та якості послуг, що надаються державними органами
	2.3. Забезпечення здорового способу життя людини	2.3.1. Формування стійкого неприйняття громадою паління, вживання наркотиків та алкоголю серед молоді 2.3.2. Розвиток системи первинної медицини 2.3.3. Модернізація мережі установ соціального захисту 2.3.4. Розвиток інфраструктури для фізкультури та аматорського спорту 2.3.5. Включення людей з особливими потребами в активне життя 2.3.6. Створення умов для забезпечення репродуктивного здоров'я людей 2.3.7. Подолання дитячої бездоглядності та безпритульності, підтримка сімей з дітьми, реформування інтернатних закладів для дітей

Згадавши поняття «якість життя» при формулюванні загального бачення розвитку області, розробники стратегії відбили це бачення в цілі №4 «Розвиток людського капіталу», яка включає три операційні цілі (табл. 2).

Таблиця 2

**Стратегічні та операційні цілі і задачі. Ціль №4
Дніпропетровська область. Стратегія – 2020**

Стратегічна ціль 4. Розвиток людського капіталу		
Операційна ціль 4.1.	Операційна ціль 4.2.	Операційна ціль 4.3.
Освіта для зайнятості	Підвищення суспільної активності жителів	Розвиток обшин

Важливо, що розвиток людського капіталу в даному випадку концентрується на освітньому компоненті і не включає охорону здоров'я. При цьому операційні цілі 4.2 і 4.3 спрямовані на розвиток громадянського суспільства.

Стратегічне бачення розвитку Львівської області також включає термін «якість життя». Львівська область в майбутньому бачиться як регіон високотехнологічної промисловості, розвиненої транспортно-логістичної інфраструктури, ефективного сільського господарства, оздоровчого, історичного і ділового туризму, високої якості життя.

Якість життя визначена другою стратегічною метою розвитку Львівської області. Операційні цілі завдання, які планується вирішити для її досягнення, представлені в табл. 3.

**Стратегічні та операційні цілі і задачі. Ціль №2
Львівська область. Стратегія – 2020**

2. Якість життя	2.1. Безпека	2.1.1. Громадська безпека
		2.1.2. Формування антикорупційної культури
		2.1.3. Ефективна система запобігання надзвичайним ситуаціям
		2.1.4. Вдосконалення системи соціального забезпечення
	2.2. Комфортне середовище	2.2.1. Транспортна доступність
		2.2.2. Доступність адміністративних послуг
		2.2.3. Підвищення якості житлово-комунальних послуг
		2.2.4. Відповідність соціальної інфраструктури потребам населення
		2.2.5. Соціальна інтеграція внутрішньо переміщених осіб (ВПО)
		2.2.6. Медико-соціальний супровід учасників АТО і членів їх родин
		2.2.7. Розвиток інформаційно-комунікативної інфраструктури
	2.3. Розвиток особистості	2.3.1. Підвищення якості освітніх послуг
		2.3.2. Формування здорового способу життя та розвиток сфери охорони здоров'я
		2.3.3. Розвиток культури і народних традицій
2.3.4. Підтримка інституцій громадянського суспільства		
2.4. Чисте довкілля	2.4.1. Запровадження європейських стандартів у поводженні з відходами	
	2.4.2. Зменшення забруднення повітряного басейну та поліпшення стану водних об'єктів	
	2.4.3. Розвиток мережі територій та об'єктів природно-заповідного фонду	
	2.4.4. Виховання екологічної свідомості населення	
	2.4.5. Енерго- та ресурсозбереження й енергоефективність	
2.5. Децентралізація і місцеве самоврядування	2.5.1. Формування та реалізація нової моделі організації територіальних громад	
	2.5.2. Використання економічного потенціалу об'єднаних територіальних громад	
	2.5.3. Фінансова підтримка об'єднаних територіальних громад	
	2.5.4. Інформаційно-консалтингове забезпечення децентралізації на місцевому рівні	

В даному випадку підвищення якості життя включає регулювання таких сфер життєдіяльності як освіта, довкілля та екологія, здоровий спосіб життя та охорону здоров'я, а також – розвиток громадянського суспільства на рівні територіальних громад та підвищення соціального капіталу.

Згідно з цим звітом, при формуванні національної матриці індикаторів якості життя, виділено три блоки (стан, поточна ситуація, суб'єктивна оцінка) і чотири середовища (природна, соціальна, економічна, суспільно-політична). При цьому останні три середовища мають свої субсередовища. Таким чином, матриця має тридцять три структурних елемента. Блоки, середовища (субсередовища) та їх структурні елементи представлені в табл. 4. При цьому кожен структурний елемент складається з ряду показників [3,5].

Корисною для декомпозиції стратегічної мети «Підвищення якості життя» є і Методика European Statistical System Committee - ESSC, що включає напрямки і індикатори, що визначають якість життя [5].

Таблиця 4

Національна матриця індикаторів якості життя населення в Україні [5]

Якість життя			
Середовище (субсередовище)	Блоки		
	Об'єктивна оцінка		Суб'єктивна оцінка
	Стан	Поточна ситуація	
<i>Природне середовище</i>			
Екологія	Природне середовище	Екологічна ситуація	Оцінка екологічної ситуації
<i>Соціальне середовище</i>			
Здоров'я	Система охорони здоров'я	Здоров'я населення	Оцінка систем охорони здоров'я і власного здоров'я
Освіта	Система освіти	Освіта населення	Оцінка системи освіти і особистої освіти
Безпека	Криміногенне середовище	Криміногенна ситуація	Оцінка особистої безпеки
Культура, мистецтво, відпочинок	Сфера культури, мистецтв, туризму	Активність населення в сфері культури, мистецтв, туризму	Ставлення до культури, мистецтв, туризму
Житло	Ринок житла	Житлові умови	Оцінка благоустрою і умов життєдіяльності
Транспорт	Транспортна інфраструктура	Безпека у транспорті	Оцінка роботи транспорту
<i>Економічне середовище</i>			
Економіка	Стан економіки	Добробут	Оцінка матеріального положення
Зайнятість	Ринок праці	Зайнятість і умови праці	Оцінка ситуації із зайнятістю
<i>Суспільно-політичне середовище</i>			
Громадянська активність	Розвиток громадянського суспільства	Соціально-політична ситуація	Оцінка соціально-політичної ситуації
Суспільне середовище	Стан суспільного середовища	Соціальна ідентифікація	Соціальне самовідчуття

Узагальнюючи вищевикладене, можна зробити висновок, що концептуальне визначення, стратегічне планування і програмування з метою досягнення необхідного рівня якості життя населення в системі державного управління в Україні здійснюється на основі наступних нормативно-правових актів (рис. 1).

Рис. 1. Правове забезпечення державного механізму управління якістю життя населення в Україні

В системі органів державної влади існує також спеціальний орган, орієнтований на вирішення проблем в галузі забезпечення якості життя населення. Координаційна рада з питань якості і безпеки життя людини –

тимчасовий консультативно-дорадчий орган Кабінету Міністрів України. Свою діяльність він зосередить на питаннях проведення аналізу стану справ у сфері забезпечення належної якості та безпеки життя людини і реалізації конституційних прав громадян. Координаційна рада, згідно із законодавством, сприятиме забезпеченню розвитку ринкових відносин, налагодженню ефективного діалогу між владою, бізнесом та інститутами громадянського суспільства. А також – буде здійснювати аналіз причин виникнення проблем у процесі реалізації державної політики в сфері забезпечення життєдіяльності людини, приймати участь в розробці проектів нормативно-правових та інших актів у сфері забезпечення життєдіяльності людини, сприяти організації їх громадського обговорення [6, 7, 8].

Процес управління якістю життя населення має свої характерні особливості, які можуть бути охарактеризовані в термінах системного підходу (рис. 2).

Рис. 2. Процес управління якістю життя населення: системна інтерпретація

Важливими відмінними особливостями управління якістю життя населення є наступні положення:

– процес управління якістю життя не є кінцевим – індикатори його динаміки можуть бути визначені умовно і по їх досягненні процес управління не є завершеним;

– система управління здійснює ітеративну процедуру моніторингу - аналізу - прогнозу - планування - програмування - реалізації програм і оцінки зворотного зв'язку, після чого цикл повторюється спочатку;

– система індикаторів, що визначають стан об'єкта управління, є динамічною і відкритою, у міру розвитку об'єкта управління набір індикаторів переглядається і коригується;

– результуючі індикатори при цьому є постійними і включають:
1) тривалість життя населення і 2) суб'єктивну оцінку добробуту;

– об'єкт управління є комплексним і включає елементи (громадян) і середовище (економічне, соціальне, екологічне та соціально-політичне середовище), що мають значення для життєдіяльності елементів.

Представлена системна інтерпретація процесу державного управління якістю життя населення є прототипом для формування державного механізму управління якістю життя населення, загальний вигляд якого представлений на рис. 3, де деталізовані суб'єкти даного процесу, його основні етапи та детермінанти.

Рис. 3. Механізм державного управління якістю життя населення: суб'єкти, етапи, детермінанти

Більш детально, етапи процесу державного управління якістю життя населення включають:

1 етап. Визначення державної політики в галузі управління якістю життя населення. Виконання даного етапу включає реалізацію концептуального і ідеологічного компонентів.

2 етап. Розробка державної (регіональної, місцевої) стратегії, що включає в якості однієї з стратегічних задач управління якістю життя населення. Даний етап забезпечується аналітико-прогнозного і програмними компонентами, одним з яких є аналітико-прогнозний компонент стратегічного цілепокладання є системою аналізу і прогнозу якості життя населення. Програмний компонент стратегічного цілепокладання є трансформацією цілей і завдань в програми і проекти, реалізація яких спрямована на підвищення якості життя населення.

3 етап. Реалізація стратегії, що включає в якості однієї з постійних стратегічних цілей підвищення якості життя населення. Етап реалізації стратегії вимагає створення системи моніторингу та відповідного методичного інструментарію її реалізації:

В рамках моделі, запропонованої в даному дослідженні, доцільно виділити такі детермінанти якості життя населення:

– *державний устрій*, що визначає систему розподілу і перерозподілу життєво-важливих благ, регулює взаємовідносини «держава – суспільство». Даний детермінант не тільки визначає концептуальну частину механізму державного управління якістю життя населення, але і задає комплекс регульованих параметрів в рамках обраної концепції. Так, наприклад, відповідальність за здоров'я населення в авторитетній соціалістичній державі несе держава, для чого може вдаватися до директивних методів у вигляді обов'язкової поголовної вакцинації населення.

– *культурні особливості* суспільства являють собою сильні і слабкі місця сформованих і стійких моделей поведінки, які можуть як сприяти, так і перешкоджати підвищенню якості життя населення.

– *технологічні можливості* або технологічна укладність соціально-економічної системи задає набір можливостей для підвищення якості життя населення і визначає обраний інструментарій як функціонування самого механізму державного управління якістю життя населення, так і безпосередньо реалізацію поставлених завдань.

– *циклічна динаміка економічної системи*, коли мова йде про середньострокових і довгострокових циклах визначає пріоритети соціально-економічного розвитку, сприяє динаміці значущості тих чи інших факторів, що визначають якість життя населення.

– *стан екосистеми* це значимий детермінант управління якістю життя населення, що включає як особливості циклічної динаміки екосистеми і

пов'язані з цим процесом ризику, так і результати антропогенного впливу на екосистему, що вимагають обліку в процесі стратегічного цілепокладання.

Висновки по дослідженню. Таким чином, державний механізм управління якістю життя населення являє собою спосіб організації і функціонування органів державної влади, місцевого самоврядування та громадянського суспільства, спрямований на постійне поліпшення двох основних підсумкових параметрів життєдіяльності суспільства – тривалості життя населення і суб'єктивного благополуччя шляхом регулювання безлічі чинників в умовах детермінантів, що динамічно змінюються.

Список використаних джерел:

1. Агжанов Р. А. Социально-экономический мониторинг качества жизни населения городов / Р. А. Агжанов // Вестник Удмуртского университета, 2006. – № 2. С. 182–191.
2. Айвазян С. А. Интегральные индикаторы качества жизни населения: их построение и использование в социально-экономическом управлении и межрегиональных сопоставлениях / С. А. Айвазян – М.: ЦЭМИ РАН, 2000. – 118 с.
3. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2016 році». – К.: НІСД, 2016. – 688 с.
4. Антипина О. Экономическая теория счастья как направление научных исследований / О. Антипина // Вопросы экономики. – 2012. – № 2. – С. 94–107.
5. Бабинцев, В. Стратегия устойчивого развития региона и улучшение качества жизни населения / В. Бабинцев, А. Гармашев, Г. Ушамирская // Стандарты и качество. – 2003. – № 2.
6. Берталанди Л. Общая теория систем – критический обзор / Л. Берталанди // Системные исследования: Ежегодник. – М.: Наука, 1969. – С. 23–95.
7. Бойцов Б. В. Системная целостность качества жизни / Б. В. Бойцов, Ю. В. Крянев, М. А. Кузнецов // Стандарты и качество. – 1999. – № 5.
8. Верховна Рада України: офіційний веб-сайт [Електронний ресурс] Законодавство. України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws>.

Andryuschenko O. State management mechanism of quality of life: a conceptual software.

The basic concept of the state management mechanism the quality of life. Analysis of operational goals and objectives in different regions of Ukraine. Researched ingredients concept of quality of life.

Key words: state management mechanism; a mechanism conceptproviding; components of the concept of "quality of life".

Надійшла до редколегії 21.11.2016 р.